

Agnieszka Zembruska

FILOZOFICZNE INSPIRACJE W PORADNICTWIE

Współczesne poradnictwo jest rozwijającą się dziedziną działalności społecznej, w którą zaangażowane są jednostki (jako doradcy i jako klienci) oraz instytucje powołane po to, aby stworzyć ramy organizacyjne i prawne dla działań poradniczych. Polega ono na pomaganiu, wspieraniu innych w rozwiązywaniu przez nich problemów związanych z różnymi aspektami życia – głównie, choć nie jedynie, z pracą zawodową (tak wąsko rozumiano rolę poradnictwa jeszcze do niedawna), ale też z poznaniem siebie (samorozumienie), określeniem swoich predyspozycji, rozwojem kompetencji, planowaniem dalszej edukacji, życiem osobistym, relacjami społecznymi. Lista problemów poruszanych w ramach poradnictwa jest w istocie otwarta, proces poradniczy za każdym razem stanowi inną jakość, ponieważ angażuje niepowtarzalne osoby, które wnoszą swoją wizję świata i zespół problemów wyrażonych w zindywidualizowany sposób. Rutyna zaś w poradnictwie stanowi zagrożenie dla autentyczności kontaktu i wiarygodności udzielanej pomocy, bywa jednak obecna w praktyce poradniczej aż nazbyt często.

Zadania, jakie stoją przed poradnictwem, ulegają w ostatnich latach znacznemu przeformułowaniu i rozszerzeniu, czego oczywistym wyrazem jest odchodzenie od dyrektywnego modelu pomagania (według schematu: identyfikacja problemu – odgórne zlecenie i zastosowanie wypróbowanej procedury – „trwała” zmiana w życiu klienta) ku otwartemu modelowi dialogowemu i liberalnemu¹, w którym podkreśla się kontekstowość i złożoność problemu, czy problemów, wielość możliwych rozwiązań oraz samoświadomość i odpowiedzialność klienta, na nowo definiuje się także rolę doradcy jako osoby wspierającej, otwartej na słuchanie i dialog. Poradnictwo sta-

¹ Por. A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa*, Wrocław 2004; M. Malewski, *Poradnictwo wobec zmieniających się wzorów ludzkiego życia*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2003, nr 3; B. Wojtasik, *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2003, [numer specjalny].

nowi z reguły przemyślaną, zorganizowaną i zinstytucjonalizowaną (co nie znaczy, że zawsze skuteczną) odpowiedź na potrzeby współczesnych ludzi, których wzory życia w krótkim czasie uległy pluralizacji i licznym nieciągłościom, przerwaniom. Zmiana i wzrost tempa życia w przestrzeni społecznej, politycznej i ekonomicznej oraz poczucie tymczasowości (partnera, pracy, mieszkania, rządów, itp.) mogą zarówno wzmacniać motywację do działania (na zasadzie przyływu „adrenaliny” – wzmożonej aktywności, dla której impuls pochodzi z zewnątrz), jak i skutkować poczuciem zagubienia i lękiem (poczucie niemożności nadążenia za innymi czy dostosowania się, świadomość skomplikowania świata). Sytuacje takie mogą skłaniać do poszukiwania wsparcia u doradców, terapeutów lub duchownych. W każdym z tych wypadków będziemy mieli do czynienia z odwoływaniem się do pewnych koncepcji zarówno pomagania, jak i człowieka oraz warunków czy możliwości dokonywania zmian w życiu i otoczeniu.

Dlatego też warto, moim zdaniem, spróbować zrekonstruować filozoficzne inspiracje w poradnictwie jako pewnej praktyki odwołującej się do koncepcji psychologicznych, a poprzez nie do koncepcji filozoficzno-etycznych (czasem odwołania te sięgają bezpośrednio do filozofii). Jest to tym bardziej uzasadnione, że obecnie przeważają próby holistycznego spojrzenia na osobę radzącą się i rozumienia danego problemu w kontekście całości jej lub jego biografii i sytuacji, w jakiej się znajduje.

U podstaw poradnictwa leży szczytna idea pomagania, której jednak towarzyszyło i czasem nadal towarzyszy przekonanie o niesamodzielności człowieka, który w określonych sytuacjach bez interwencji osób trzecich nie mógłby sobie poradzić. Nasuwa się tutaj mitologiczna opowieść o Prometeuszu², który w akcie buntu wobec Zeusa, stanął w obronie ludzi oraz przekazał im zarówno wiedzę (*doxa*), jak i umiejętności praktyczne (*techne*). Ten pierwszy „filantropijny” mit oddaje znaczenie pomagania, dzięki któremu konstytuuje się poczucie nie tylko poświęcenia (Prometeusz wszak zapłacił za swój czyn cenę okrutną), lecz również wspólnoty i współodpowiedzialności³. Pomaganie drugiemu człowiekowi stanowi również wypełnienie najważniejszego chrześcijańskiego przykazania – przykazania miłości bliźniego, dlatego też, patrząc na historię poradnictwa, moglibyśmy obok mitologicznych czy filozoficznych wskazać równie dobrze przesłanki religijne.

Niniejszy tekst stawia sobie za cel z jednej strony pokazanie filozoficznego wymiaru współczesnego poradnictwa, z drugiej zaś naszkicowanie filozoficznych inspiracji, które miały (bezpośrednio i pośrednio) wpływ na jego dzisiejszy kształt.

² J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, *Społeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*, Katowice 1998, s. 13-14.

³ *Ibidem*, s. 13.

W pierwszym wypadku spróbuję pokazać obszary łączące filozofię z poradnictwem, kładąc nacisk na filozoficzne koncepcje człowieka, podobieństwo pytań stawianych w obrębie filozofii i poradnictwa, potencjał krytyczności, jaki wnosi filozofia, zagadnienie refleksyjności oraz zjawisko poradnictwa filozoficznego. W drugim wypadku opiszę krótko koncepcje i nurty filozoficzne szczególnie bliskie problematyce pomagania i wspierania takie jak: fenomenologia, hermeneutyka, egzystencjalizm czy filozofia dialogu.

Filozofia a poradnictwo

W poradnictwie rozumianym jako działanie, którego celem jest pomaganie innym w rozwiązywaniu różnych problemów, stosunkowo rzadko znajdziemy bezpośrednie odniesienia do filozofii. Nie znaczy to jednak, że u podstaw działań poradniczych nie leżą zarówno filozoficzne koncepcje człowieka, jak i filozoficzna refleksja na temat wspierania i pomagania innym. Odwołania do filozofii, podobnie jak do teorii psychologicznych, odnajdziemy w tekstach poradowniczych i poradniczych (te pierwsze są wyrazem teoretycznego namysłu nad praktyką poradniczą) osadzonych w szerszej perspektywie nauk humanistycznych, rzadziej natomiast w tekstach traktujących poradnictwo wąsko, jako narzędzie włączania ludzi w rynek pracy. Nie możemy zapominać, że poradnictwo powiązane jest nie tylko z filozofią, ale również z takimi dyscyplinami nauk społecznych, jak psychologia i pedagogika oraz socjologia. Stworzyły one bezpośredni grunt teoretyczny, na którym możliwe stało się wypracowanie metod pracy doradczej i metod rozwiązywania problemów. Zatem wpływ filozofii był i jest raczej pośredni, choć zdarza się, że osoby zajmujące się naukowo poradnictwem sięgają wprost do literatury filozoficznej i etycznej.

Formułując pytania, które pozwoliłyby dookreślić relację między filozofią a poradnictwem, należałoby zwrócić szczególną uwagę na filozoficzne koncepcje człowieka (Kim i jaki jest człowiek?), na teorie etyczne (Jak działać? Według jakich kryteriów podejmować decyzje? Czym jest szczęście i jak do niego dążyć?), na filozoficzne rozumienie relacji między jednostką a społeczeństwem (Jak układać współpracę z innymi? Jak nie krzywdzić innych? Czy rezygnować z własnych potrzeb?). Rysuje się zatem nić, jaka może wiązać poradnictwo szczególnie z następującymi subdyscyplinami filozofii: antropologią filozoficzną, etyką, filozofią społeczną i polityczną. Znaczenie dla tych rozważań będzie miała również problematyka epistemologiczna, ponieważ zajmuje się ona tym, w jaki sposób możliwe jest poznawanie świata. W wymiarze poradnictwa jest to istotne zarówno jeśli chodzi o to, w jaki sposób pojmujemy świat zewnętrzny, procesy, których jesteśmy obserwatorami i uczestnikami, a także w jaki

sposób możemy zrozumieć sami siebie (problem samorozumienia), innych ludzi i jak w zgodzie ze sobą podejmować decyzje i działania.

Zastanawiając się nad związkami filozofii z poradnictwem, można także postawić pytanie o rolę filozofii w praktykach poradniczych. Czy filozofia praktyczna może dzisiaj być obecna za pośrednictwem poradnictwa? Oczywiście poradnictwa zredefiniowanego, poradnictwa otwartego na dialog, inność i różnorodność, poradnictwa liberalnego i tolerancyjnego, które będzie brało pod uwagę nie tylko interes społeczeństwa (np. żeby zmniejszać liczbę bezrobotnych albo żeby kształcić ich w określonym kierunku), ale potrzeby, dążenia i możliwości indywidualnych osób. Jak sprawić, aby dzięki poradnictwu (ale nie wyłącznie!) wspomagać pogłębianie refleksyjności nad sobą i światem? Nie chodzi tutaj o nadmierne rozwijanie resentymentów, lecz o samoświadomość, która nie tylko oznacza znajomość siebie, swoich potrzeb i możliwości, ale której równocześnie towarzyszy rozumienie procesów zachodzących w bliższym i dalszym otoczeniu człowieka. Może to pomóc ocenić zakres, a także miejsca, przestrzenie, w których podmiot mógłby stać się np. aktywnym obywatelem i twórcą. Filozofia praktyczna, którą od filozofii akademickiej odróżnia pewna materialność i konkretność (zainteresowanie życiem jako takim), wydaje się szczególnie przydatna w budowaniu postaw krytycznych. Postawy takie nie polegają na odrzucaniu i negowaniu porządku zastanego, lecz na niezgodzie na jego bezrefleksyjną akceptację. Stoi za tym przekonanie, że nie ma rozwiązań idealnych, możliwe jest jednak dążenie do stanu idealnego, wyobrazonego. Filozofia w swoim wymiarze antydogmatycznym zawiera właśnie potencjał krytyczności, który pozwala zarówno (starać się) rozumieć rzeczywistość, jak i formułować możliwe kierunki zmiany i rozwoju, wyznaczać cele, korzystać z minionych doświadczeń by prognozować przyszłość, umiejętnie łączyć elementy istniejące, które uznaje się za wartościowe, i tworzyć nowe, które wzbogacają tkankę codziennego życia. Filozofia praktyczna może również wspomagać kształtowanie relacji międzyludzkich, pogłębianie oraz rozwijanie komunikacji i wspólnego działania.

Na pierwszy rzut oka filozofia zdaje się być odległa od poradnictwa. Potocznie jest pojmowana ona jako dyscyplina dosyć abstrakcyjna, mimo że jej przedmiotem jest człowiek i świat, w którym żyją ludzie, a jej narzędziem refleksja. Poradnictwo rozumiane jest z kolei, jako praktyczne narzędzie pomagania ludziom, którzy poszukują pomocy w rozwiązywaniu życiowych problemów lub pragną się rozwijać. Celowo wychodzę tutaj poza wąsko (w sposób typowy) rozumiane poradnictwo zawodowe, ponieważ stanowi ono obecnie tylko jedną z możliwych form czy obszarów doradzenia. Praktyki poradnicze układają się współcześnie w coraz bogatszy i ciekawszy wzór złożony z takich elementów, jak wspomniane już poradnictwo zawodowe, ale

również edukacyjne, rodzinne, seksualne, psychologiczne i wiele innych. Pojawiają się oferty poradnicze zróżnicowane ze względu na wiek czy płeć klientów. Mimo tej różnorodności i pozornego braku związku między poradnictwem a filozofią, zaryzykowałabym tezę o istnieniu głębokich, nie zawsze oczywistych, relacji między tymi dwoma rodzajami refleksji i praktyki. Filozofia nie jest bowiem jedynie refleksją nad światem i człowiekiem, wiąże się również z zajęciem stanowiska, z reprezentowaniem określonego katalogu wartości i norm, podejmowaniem przemyślanych działań osadzonych w konkretnym rozumieniu świata czy możliwości i powinności ludzkich. W poradnictwie mamy również do czynienia z przyjętymi teoretycznymi założeniami dotyczącymi procesu doradzania, rozumienia problemu, poszukiwania jego rozwiązań. Za nimi stoją zaś osobiste przekonania światopoglądowe doradcy, jego prywatna filozofia i etyka.

Kwintesencją związków między filozofią a poradnictwem jest coraz popularniejsze na świecie poradnictwo filozoficzne. Rozwijane od połowy lat 80. XX w., początkowo w Europie Zachodniej, uprawiane obecnie w wielu krajach, dociera powoli do Polski. Stanowi ono interesujący przykład filozofii praktycznej, w którym egzystencjalne i etyczne problemy człowieka są rozważane w różnych perspektywach filozoficznych. Poradnictwo filozoficzne, jak uważa jeden z jego teoretyków – P. Raabe⁴, sprawdza się szczególnie w sytuacjach konfliktu wartości, utraty sensu życia będącego wynikiem np. śmierci bliskiej osoby, braku pracy, nieuleczalnej choroby. Taka pomoc ma wówczas wymiar *quasi*-terapeutyczny, choć dotyczy zwyczajnych ludzkich problemów⁵.

Czy w dzisiejszej, mało refleksyjnej rzeczywistości znajdzie się miejsce na rozważanie, zastanawianie się, zgłębianie, roztrząsanie, podważanie, drążenie i wreszcie – pytanie? Gdy jednak weźmiemy pod uwagę, że dzisiejsze poradnictwo opatruje się coraz częściej za Giddensem terminem „refleksyjne”, który wyraża bezustanne poddawanie rewizji tego, co wiedzieliśmy, pod wpływem tego, co wiemy w danym momencie⁶, to uprawnione staje się porównanie takiego poradnictwa, które dalekie jest od narzucania jednoznacznych i gotowych rozwiązań, do swoistego filozoficznego

⁴ P.B. Raabe, *What is Philosophical Counselling*, [w:] www.ucfv.ca/philosophy/raabep/what.html, [stan z dnia 2.04.2008].

⁵ Więcej na temat poradnictwa filozoficznego zob.: T. Femiak, *O błędach percepcyjnych i problemach wynikających z błędnego postrzegania rzeczywistości, czyli o poradnictwie filozoficznym dla bezrobotnych*, [w:] *Polskie Ethos i Logos*, red. J. Skoczyński, Kraków 2008; M. Woźniczka, *Poradnictwo filozoficzne jako jedna z propozycji społecznej aplikacji filozofii*, [w:] *Wokół humanistycznych wartości. W 70. rocznicę urodzin Profesora Henryka Piłuska*, red. T. Daszkiewicz, P. Czarnecki, Warszawa 2007; A. Zembrzuska, *Powrót do filozofii? Rzecz o poradnictwie filozoficznym* [w przygotowaniu, praca zbiorowa pod red. V. Drabik-Podgórną, E. Zierkiewicz].

⁶ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2002, s. 29.

doradzania w poszukiwaniu ciągle nowych możliwych odpowiedzi na pytania pojawiające się w kolejnych momentach naszego życia.

Filozofia w poradnictwie

Przejdę teraz do krótkiego opisu najważniejszych nurtów filozoficznych, które były i są nadal obecne w myśleniu o poradnictwie i które przesądzają niekiedy o jego kształcie, o rozumieniu istoty procesu doradzania, a także relacjach między doradcą a radzącym się. Do takich znaczących nurtów zaliczają się: fenomenologia, hermeneutyka, egzystencjalizm oraz filozofia dialogu. Współcześnie na kształt poradnictwa ma również wpływ myślenie postmodernistyczne (nie może ono być rozumiane jako nurt filozofii), nacechowane szczególnym krytycyzmem i sceptycyzmem wobec możliwości pomagania komukolwiek w jakikolwiek sposób.

Nurtem filozofii współczesnej, który przyczynił się znacznie do powstania dialogicznej formy poradnictwa, jest zapoczątkowana przez E. Husserla fenomenologia. Punktem wyjścia stał się w fenomenologii problem postrzegania rzeczywistości – Co jest prawdziwym przedmiotem myślenia, treścią świadomości: istniejąca obiektywnie rzecz czy też jej przedstawienie? W jaki sposób budowana jest wiedza o świecie? Jak możemy zrozumieć doświadczenia drugiego człowieka? Fenomenologiczne wytłumaczenie tego procesu posiłkuje się pojęciem intencjonalności (zaczepniętym od F. Brentano), zgodnie z którym świadomość jest zawsze świadomością czegoś. W rozwinięciu E. Husserla przedmiotem aktu myślenia (*noeza*) jest myślany przedmiot (*noemat*), który nie jest tożsamy z obiektywnie istniejącym przedmiotem, ale stanowi uchwycone w postrzeżeniu intencjonalne przeżycie. Wprowadzone przez E. Husserla pojęcie redukcji fenomenologicznej (*epoché*) postuluje powstrzymanie się od wydawania sądów na temat istniejących bądź nieistniejących przedmiotów, odrzucenie przedzałożeń, aby mogło stać się możliwe badanie świata tak, jak on się jawi. Fenomenologia zajmowała się również problemem intersubiektywności dotyczącym tego, w jaki sposób możliwe jest podobne doświadczenie świata dla wielu osób, jak możliwa jest świadomość istnienia innych istot. Sformułowała również określenie świata jako świata życia (*Lebenswelt*), który jest przez człowieka pojmowany subiektywnie jako realnie istniejący. Tym samym dowartościowała to, co do tej pory było w filozofii i nauce ignorowane – życie codzienne, doświadczenia człowieka, jego odczucia i sposoby przeżywania.

Znaczenie fenomenologii dla poradnictwa, a szczególnie dla jego dialogowej odmiany, polega na ukazaniu, w jaki sposób budowana jest świadomość świata, jak doświadczany jest czas, jak konstytuowana jest intersubiektywność odwołująca się do wspólnoty przeżyć i stanowiąca podstawę komunikacji międzyludzkiej. Fenomenolo-

gia zwróciła też uwagę na cielesny aspekt życia ludzkiego, oponując przeciw sztuczności podziałów na to, co duchowe i to, co cielesne (M. Merleau-Ponty). Kluczowe jest tutaj dowartościowanie kategorii doświadczenia, przeżycia wewnętrznego, a raczej tego, w jaki sposób doświadczenie jawi się w świadomości.

Innym nurtem filozofii dwudziestowiecznej, który okazał się istotny dla poradnictwa, była i jest nadal hermeneutyka. Wiąże się ona z nazwiskami takich filozofów, jak F. Schleiermacher, W. Dilthey, M. Heidegger, H.-G. Gadamer oraz P. Ricoeur. U źródeł tej orientacji filozoficznej leżą interpretacje pism Platona, Homera oraz filologiczne interpretacje Biblii. W ostatnim wypadku badania interpretacyjne sensów zawartych w tym jednym z najważniejszych dla kształtowania się kultury śródziemnomorskiej tekstów zostały zapoczątkowane przez F. Schleiermachera, filozofa a zarazem teologa. Drugim źródłem hermeneutyki była wprowadzona przez żyjącego na przełomie XIX i XX w. filozofa niemieckiego, W. Diltheya, kategoria rozumienia, która miała związek z krytyką pozytywistycznie uprawianej nauki nastawionej na odkrywanie prawdy i wyjaśnianie świata oraz zapoczątkowanym w tym okresie kryzysem oświeceniowej wiary w postęp. W tym czasie ujawniono niemożność osiągnięcia obiektywizmu w nauce czy sformułowania filozoficznego systemu, który wyczerpująco opisywałby całą rzeczywistość, wreszcie zwrócono uwagę na rolę samego badacza i wpływ jego postaw na sposób i przedmiot badania⁷. Krytycy podejścia pozytywistycznego w naukach humanistycznych starali się również wypracować inny model ich uprawiania, którego osiłą była właśnie kategoria rozumienia, a nie wyjaśniania⁸. Życie społeczne, twierdzili oni, nie rządzi się jak świat przyrodniczy jakimiś prawami, dlatego złudne jest stosowanie metod zapożyczonych z nauk ścisłych. Celem humanistyki rozumiejącej w wersji zaproponowanej przez W. Diltheya było odkrywanie sensów, jakie ludzie nadają światu. Poznawanie staje się zatem nadawaniem sensu. Metodą, jaką zaproponował on jako najodpowiedniejszą dla nauk humanistycznych, których przedmiotem była badanie wytworów kultury jako „przejawów życia”, była hermeneutyka jako teoria humanistycznej interpretacji⁹. Koncepcja rozumienia W. Diltheya opierała się metodzie interpretacji dzieł ludzkich (szeroko rozumianych), przy czym fundamentalne znaczenie miała mieć analiza źródeł, wśród których szczególną wartość przypisywano źródłom pisany, co tłumaczył on tym, że „jedynie w języku ludzkie wnętrze znajduje swój pełny, wyczerpujący i obiektywnie zrozumiały wyraz. Dlatego sztuka

⁷ Z. Kuderowicz, *Dilthey*, Warszawa 1987.

⁸ Według P. Ricoeura, wyjaśnianie było jednak niezbędnym etapem poprzedzającym rozumienie.

⁹ Z. Kuderowicz, *op. cit.*, s. 92.

rozumienia ma swoje centrum w wykładni, czyli interpretacji zawartych w piśmie śladów ludzkiej egzystencji¹⁰.

Zgodnie z głównym założeniem hermeneutyki, każdy tekst (zarówno tekst pisany, jak i inny wytwór kultury ludzkiej), zawiera w sobie znaczenia, niektóre z nich są jawne, inne zaś ukryte. Poznanie zaś tekstów polega na ich zrozumieniu, na dotarciu to ich możliwych sensów, również tych ukrytych, nieuświadomianych. Hermeneutyka współczesna reprezentowana przez H.-G. Gadamera i P. Ricoeura nie tylko dąży do odsłonięcia ukrytych sensów, ale również do ukazania swoistej dialogiczności tekstów, które są powiązane zarówno z autorami, jak i ich odbiorcami. Tym samym teksty kulturowe mogą żyć własnym życiem, a ich sensy stają się niewyczerpane, ciągle tworzone przez tych, którzy po nie sięgają.

Hermeneutyczny wymiar poradnictwa dotyczy możliwości rozumienia w kilku aspektach: jako wzajemnego rozumienia doradcy i radzącego się, jako rozumienia problemu, jako samorozumienia (dotyczy to szczególnie osoby radzącej się, ale trudno wyobrazić sobie dobrego doradcę, który nie potrafiłby sam próbować zrozumieć siebie). Szczególnymi walorami hermeneutyki są, według M. Sawickiego, trzy jej reguły wypływające z tzw. zasady koła hermeneutycznego: współzależności rozumienia całości i rozumienia części, rozumienia świata i jednoczesnego w nim uczestniczenia oraz rozumienia świata i odsłaniania prawdy o nas samych¹¹. Egzystencjalny wymiar hermeneutyki odnosi się bowiem do współzależności między byciem a rozumieniem sensów problemów, zdarzeń, siebie i innych¹². W ujęciu M. Heideggera rozumienie nie jest już tylko sposobem poznawania świata, lecz cechą konstytutywną egzystencji – *Dasein* (tubycie) jest istnieniem rozumiejącym świat. Ważną kwestią było też podkreślanie przez H.-G. Gadamera dziejowego charakteru życia ludzkiego jako bytu historycznego.

Trzeci nurt filozofii współczesnej znaczący dla założeń poradnictwa to egzystencjalizm. Jest on bardzo bogatym i zróżnicowanym stanowiskiem filozoficznym zapoczątkowanym przez tak od siebie odległych na pierwszy rzut oka filozofów, jak S. Kierkegaard i F. Nietzsche (pierwszy z nich przyczynił się do powstania chrześcijańskiej odmiany egzystencjalizmu, a drugi ateistycznej). W filozofii tej podkreśla się niepowtarzalność egzystencji ludzkiej, a zarazem jej tragizm związany z możliwością i koniecznością dokonywania wyborów. Filozofia egzystencjalna ukazuje człowieka

¹⁰ W. Dilthey, *Pisma estetyczne*, Warszawa 1982, s. 293-294, [za:] Z. Kuderowicz, *op. cit.*, s. 94-95.

¹¹ M. Sawicki, *Hermeneutyka pedagogiczna*, Warszawa 1996.

jako: istotę wątpliwą i istniejącą autentycznie dopiero poprzez wiarę (S. Kierkegaard), poprzez bycie (*Dasein*) w opozycji do bytu (M. Heidegger), istotę skazaną na wolność i otoczoną nicością (J.P. Sartre), doświadczającą absurdu istnienia i w buncie odzyskującą poczucie solidarności ludzkiej (A. Camus), stanowiącą jedność cielesności ze świadomością (M. Merleau-Ponty), jako byt tragiczny (M. Unamuno), istotę zawieszoną między egzystencją a transcendencją i doświadczającą sytuacji granicznych (K. Jaspers), czy wreszcie osobę, której powołaniem jest dążenie do wspólnoty (G. Marcel). Kilka wątków szczególnie wyróżnia egzystencjalizm spośród innych nurtów filozoficznych: stosunek wiedzy do wiary, problem wolności człowieka, relacja między tym, co jednostkowe, a tym, co społeczne, związek między byciem dla siebie i dla innych a posiadaniem rzeczy.

Wartość egzystencjalizmu dla poradnictwa odnosi się szczególnie do zagadnienia wolności wyboru i związanych z nim odpowiedzialności oraz ryzyka. Istnienie autentyczne człowieka zasadza się właśnie na możliwości podejmowania autonomicznych, czyli niezdeteminowanych decyzji, których źródłem nie jest podporządkowanie się zewnętrznym nakazom, ale wolna wola człowieka. Egzystencjaliści podkreślają również tragizm tej sytuacji (np. S. Kierkegaard, J.P. Sartre), która wymaga etycznego heroizmu wybierania i ponoszenia konsekwencji tego wyboru¹³.

Kolejnym nurtem filozoficznym jest filozofia dialogu, zwana również filozofią spotkania, w której znaczącymi postaciami są: M. Buber, E. Levinas, F. Rosenzweig oraz J. Tischner. Do prekursorów tego nurtu filozofii należy zarówno Sokrates, jak i św. Augustyn, Pascal oraz S. Kierkegaard, a także L.A. Feuerbach. W tym nurcie filozofii kluczowym zagadnieniem jest dialog między osobami oraz dialogiczność jako fundamentalna cecha świata ludzkiego. Nie ma filozofii bez osób, które się w nią angażują, i bez rozmowy, jaka może między nimi zaistnieć. Tym samym filozofia spotkania daleka jest od akademickich dysput filozoficznych, które roszczą sobie prawa do obiektywności i uniwersalności, a bliska jest doświadczeniu spotkania z Innym (E. Levinas), relacji Ja – Ty (M. Buber). Dopiero dzięki osobistemu spotkaniu możliwe staje się zrozumienie i tworzenie samego siebie. Filozofia dialogu nie jest jednak tożsama z komunikacją, bowiem w spotkaniu chodzi o możliwość dzielenia się doświadczeniami, przeżyciami, uczuciami, a nie jedynie o informowanie¹⁴. Cel filozofii dialogu czy filozofii spotkania jest praktyczny, a zarazem egzystencjalny, jest ona nakierowana

¹² A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*, Kraków 2006, s. 189.

¹³ Por. M. Kostyszak, *Filozofia egzystencjalna. Wybór tekstów*. Wrocław 1992, s. 7-8.

na urzeczywistnienie się jednostki jako „osobowości” (M. Buber)¹⁵, co może się dokonać tylko dzięki i za pośrednictwem Innego.

Dla poradnictwa, a zwłaszcza dla jego dialogicznej odmiany, filozofia spotkania ma wkład szczególny – idea rozmowy między „Ja” i „Ty” uprawomocnia i nadaje wymiar autentyczności i wzajemności w relacji doradzania, niezależnie od tego, czy będzie to doradzanie na gruncie psychologii, psychoterapii czy poradnictwa zawodowo-edukacyjnego. Filozofia dialogu stanowi wsparcie w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania egzystencjalne (stanowiące nieuchronne tło dla pytań bardziej przyziemnych), otwiera pole do swobodnej rozmowy, w której nie musi być z góry wyznaczonych sztywnych celów, której wartość może leżeć w samej możliwości wymiany myśli i wzajemnego ubogacenia uczestników spotkania poradniczego.

Podsumowanie

Opisane tutaj w niezmiernie skrótowy sposób główne nurty filozofii dwudziestowiecznej, które oddziaływały na teorię i praktykę poradnictwa, mogą dawać złudne wrażenie swoistej niezależności nurtów oraz ich wewnętrznej spójności. W istocie jednak więcej łączy niż dzieli fenomenologię, hermeneutykę, egzystencjalizm i filozofię dialogu. M. Heidegger był uczniem E. Husserla, uczniem jego był również personalista M. Scheler, E. Levinas zainicjował swoją pracą na temat filozofii E. Husserla nurt fenomenologii we Francji, egzystencjalista J.P. Sartre studiował fenomenologię w Berlinie, a P. Ricoeur w latach 80. XX wieku opublikował zbiór esejów o związkach między fenomenologią a hermeneutyką, J. Tischner był zafascynowany zarówno myślą E. Husserla czy M. Heideggera, jak i E. Levinasa czy M. Bubera¹⁶. Ponadto każdy z tych nurtów filozoficznych cechuje niesamowite bogactwo, złożoność i rozwój myśli. Syntetyczne z konieczności zreferowanie tutaj głównych wątków poszczególnych koncepcji może pozostawić u czytelnika uczucie niedosytu i powierzchowności (nie wyróżniłam personalizmu jako choćby odrębnego nurtu filozoficznego), zawsze można wówczas sięgnąć do źródłowej literatury filozoficznej lub opracowań.

Podsumowując to szkicowe ujęcie filozoficznych inspiracji w poradnictwie, chciałabym zwrócić uwagę na to, że mogą one dotyczyć zarówno określonego rozumienia rzeczywistości, koncepcji człowieka, kwestii poznawczych, jak i (co dla poradnictwa niezmiernie istotne) zagadnień etycznych. Wymiar etyczny w poradnictwie ma z jednej strony charakter normatywny i dotyczy sfery zasad, wartości i norm moralnych, które uznaje się za kluczowe w relacji poradniczej, z drugiej zaś może dotyczyć war-

¹⁴ J. Mader, *Filozofia dialogu*, [w:] *Filozofia współczesna*, red. J. Tischner, Kraków 1989, s. 373.

¹⁵ *Ibidem*, s. 374.

stwy opisowej, czyli badania rzeczywiście istniejących przekonań etycznych doradcy i radzącego się¹⁷.

PHILOSOPHICAL INSPIRATIONS IN COUNSELING

Summary

The aim of the paper is, on the one hand, to present the philosophical dimension of contemporary counseling and, on the other, to sketch philosophical inspirations that (directly or indirectly) have influenced its current shape.

In the first case, the author presents those areas that combine philosophy and counseling, depicts crucial (from the perspective of counseling) philosophical concepts regarding human being, and stresses the similarities of questions raised in the fields of philosophy and counseling. Issues that arise in counseling can be treated as existential (i.e. meaning of human activities, meaning of life, nature of interpersonal relations), epistemological (understanding of the world, of oneself and the others) and ethical (making moral choices, being governed by values and rules, the ideas of happiness). Philosophy can also bring some potential for criticism (towards static reality) into the field of counseling and deepen reflectiveness as a certain attitude in life. Philosophical counseling can serve as a good example of such reflective dimension of counseling oriented towards entire human life.

In the second case, the author describes philosophical concepts and trends that can be helpful in solving problems through counseling, namely phenomenology, hermeneutics, existentialism and the philosophy of dialogue. In the paper, the author employs the method of analyzing both counseling and philosophical literature, supplementing it with sociological and pedagogical texts.